

IQTİSADİYYAT

RÖYA SULTANOVA
AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: royas@yahoo.com

ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA IQTİSADI İNKİŞAFI ŞƏRTLƏNDİRƏN AMİL KİMİ

Məqalədə Azərbaycan və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası əhalisinin ərzaq məhsulları ilə təmin olunması məsələləri araşdırılır.

Eyni zamanda BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) gördüyü işlərdən söhbət açılır. Ölkədə qəbul olunmuş regional Dövlət Proqramlarının ərzaq məhsullarının artırılması imkanları təhlil edilir. Habelə ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında Naxçıvan MR-in tutduğu yeri və rolu müəyyənləşdirilir.

Açar sözlər: *ərzaq təhlükəsizliyi, Dövlət Proqramları, kənd təsərrüfatı, taxıl, kartof, tərəvəz, ət, süd, yumurta.*

Bu gün dünyanı narahat edən əsas problemlərdən biri ölkələrin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasıdır. Bu baxımdan iqtisadiyyatın mühüm sahələrindən biri olan aqrar sektorun inkişafına xüsusi əhəmiyyət verilir. Son illər Azərbaycanda aparılan aqrar islahatlar bu gün də davam etdirilir.

Iqtisadi artımın təmin edilməsi məqsədilə kənd təsərrüfatında davamlı inkişaf istiqamətində mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsi və rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılmasıdır.

Iqtisadiyyatın davamlı inkişafına, əhalinin məşğulluğunun artırılmasına və ölkədə yoxsulluğun azaldılmasına nail olmaq məqsədilə “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)” və onun davamı olan “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, habelə 2014-2018-ci illəri əhatə edən üçüncü Dövlət Proqramı, “2006-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişafı Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” və digər hüquqi normativ sənədlər qəbul edilmişdir.

Ərzaq təhlükəsizliyi hazırda dünyada özünü kəskin şəkildə büruzə verir. Beynəlxalq miqyasda ərzaq probleminə diqqət yetirilməsinin nəticəsidir ki, BMT-nin təşəbbüsü ilə hələ 1996-cı ildə “Ümumdünya ərzaq təhlükəsizliyi haqqında Roma deklarasiyası” qəbul edilmişdir. 2000-ci ilin sentyabrında Nyu-York şəhərində BMT tərəfindən 191 ölkənin dövlət başçılarından ibarət iştirakı ilə Minilliyin Sammiti keçirilmişdir.

Qeyd edək ki, Ümummillî liderimiz Heydər Əliyev də bu Sammitdə iştirak edirdi. Bu Sammitdə 2015-ci ilədək dünyada ifrat yoxsul əhalinin sayının yarıya qədər azaldıl-

ması öhdəliyini əks etdirən Minilliyin Bəyannaməsi imzalanmışdır. Elə buna görə də ölkədə aparılan iqtisadi islahatların daha da dərinləşməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılması, respublika əhalisinin arzaq məhsulları ilə daxili istehsal hesabına təmin edilməsi bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Bu vəzifələrdən irəli gələn məsələlər ölkəmizdə çox müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı son zamanlar daha sürətlə artır ki, bu da əhalinin arzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün zəmin yaradır. Həç kəsə sirr deyil ki, müstəqilliyimizin ilk günlərində ölkədə arzaq məhsulları çatırmırdı və qida məhsullarının əsas hissəsi xarici ölkələrdən idxal olunurdu. Lakin sonralar görülmə bir sıra tədbirlər nəticəsində idxal olunan arzaq məhsullarının xüsusi çəkisi getdikcə azalmış və yerli məhsullar isə artmışdır.

Ölkə əhalisinin zəruri arzaq məhsulları ilə təmin olunması məqsədilə aqrar bölmədə aparılan köklü islahatlar bu sahənin daha sürətlə inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır.

2012-ci il aprel ayının 19-da Bakıda keçirilən BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) Avropa üzrə 28-ci regional konfransında iştirak və çıxış edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: "İdxalət əvəzləyən yerli istehsal sahələrinin yaradılması prosesi çox sürətlə gedir. Biz qarşıya hədəf qoymuşuq ki, özümüzü əsas arzaq məhsulları ilə tam şəkildə təmin etməliyik. Bu istiqamətdə çox ciddi addımlar atılmışdır. Hazırda biz özümüzü əsas qida məhsulları ilə böyük dərəcədə – təxminən 80-90 faiz səviyyəsində təmin edirik. Eyni zamanda bizdə çox güclü ixrac potensialı da formalaşır. İxrac potensialını daha da artırmaq üçün biz indi müxtəlif stimulları amillərdən istifadə edirik. Yeni bazarlara çıxırıq. Azərbaycanda demək olar bütün yeni, müasir emal müəssisələri dünya standartlarına cavab verir ki, biz məhsulumuzu istonlən bazarlara ixrac edə bilək. Hazırda bizim üçün əsas ixrac bazarları qonşu ölkələrdir. Ancaq biz məhsullarımızı artıq Avropa İttifaqı məkanına da çıxırıq. Əminəm ki, yaxın zamanlarda bu işlər daha da sürətlə gedəcəkdir" [1].

Yuxarıdakılardan məlum olur ki, hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin diqqət mərkəzində saxladığı ən mühüm problemlərdən biri ölkənin arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir. Müasir şəraitdə arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi daha çox global xarakter daşıyır və ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi olmaqla ölkənin strateji maraqlarının qorunmasında mühüm rol oynayır. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ölkənin milli maraqlarının xarici rəqabətin əlverişsiz təzahürlərindən qorunmasında aparıcı amil olmaqla ölkənin arzaq müstəqilliyinin təzəhürü kimi şərtlənir.

Dövlət Proqramlarına uyğun olaraq ölkənin bütün regionlarında, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında da arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində çox mühüm tədbirlər həyata keçirilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması üçün sahibkarlıq fəaliyyətinin hərtərəfli yayğı ilə əhatə olunması vacib şərtidir. Son illərdə sahibkarlarla dəfələrlə görüşən Ali Məclisin Sədri Vəlif Talıbov demişdir ki, bu sahəyə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin həcminin İldən-İlə artırılması, iş adamlarının fəaliyyətinə sını müdaxilələrin aradan qaldırılması, antiinhisar tədbirlərinin gücləndirilməsi, biznes subyektlərinin qeydiyyatı ilə lisenziya sisteminin sadələşdirilməsi "bir pəncərə" prinsipi əsasında aparılması müsbət təsiri göstərməkdədir. Kənd təsərrüfatı sahəsində çalşan fermerlərin gəlir vərgisindən azad edilməsi, "Aqröllizinq" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti tərəfindən onların lazımı texnika, gübrə, yanacaq və toxumlarla təmin olunması da sahibkarlığa göstərilən qayğının ifadəsidir.

Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycanda və onun tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında bəzi məhsullar üzrə arzaq təhlükəsizliyi təmin olunub. Həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsidir ki, muxtar respublikada əksər kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbat yerli istehsal hesabına ödənilir. Kənd təsərrüfatı inkişaf etdikcə onunla bərabər emal əsasında, satış və digər sahələrdə genişlənir. Nəticədə xarici bazarlardan asılılıq getdikcə aradan qaldırılır, arzaq məhsulları ilə özümlüq etibarlı şəkildə təmin edə bilirik.

Ali Məclisin Sədri deyir ki: "İqtisadiyyatın aparıcı sahəsi olan kənd təsərrüfatında inkişafın təmin edilməsi... arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində müstəsna əhəmiyyətə malikdir".

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qəbul etdiyi üç Dövlət Proqramı, o cümlədən "Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı", "Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı", "2008-2015-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında əhalinin arzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı" və "2012-2015-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında meyvəçiliyin və tərəvəzçiliyin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nda muxtar respublika əhalisinin arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə əlaqədar bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədri 2014-2018-ci illərə dair imzaladığı sayca üçüncü Dövlət Proqramında qeyd edilir ki, muxtar respublika iqtisadiyyatının vacib sahəsi olan kənd təsərrüfatında ardıcıl islahatlar və yeni texnologiyaların tətbiqi davam etdiriləcəkdir.

Müasir dövrdə əhalinin arzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin iki amilinə daha çox diqqət yönəldilir:

1. Ərzaq bazarında məhsulların mövcudluğu;
2. Onların əldə edilməsi üçün maliyyə imkanlarının olması.

Ərzaq məhsullarının mövcudluğu istehsal və idxal münasibətlərindən asılıdır. Maliyyə imkanları isə ədambaşına düşən aylıq gəlirlərin səviyyəsinə asılıdır. Bu amillərdən biri çatırmırsa arzaq təhlükəsizliyi təmin edilmir. Bazarda arzaq məhsulları mövcuddursa, lakin onu əla bilmək imkanı yoxdursa, arzaq təminatı həll edilməmiş hesab edilir. Maliyyə imkanları varsa, istehlak bazarında insanlar məhsulların çatırmazlığı ilə üzləşdiyi zaman arzaq təhlükəsizliyini təmin etmək mümkün deyil.

Ərzaq təhlükəsizliyi problemi dünya əlmlirinin, beynəlxalq təşkilatların, dövlətlərin homişə diqqət mərkəzində olmuş, onlar müxtəlif araşdırmalar və təhlillər aparmışlar. Lakin bütün bunlara baxmayaraq hələ bu günə kimi problemlər tam hallini tapmayıdır.

Göstərilən problemlər, təhlükəsizlik tədbirləri görməyi tələb edir. Çünki, bu problemlər arzaq təminatını gələcəkdə təhlükə altına alır və həmin amillərin nəzərə alınması zərurətini tələb edir. Qeyd edək ki, arzaq təhlükəsizliyinə istər milli və istərsə də global səviyyədə qoxsaylı amillər təsir göstərir. Bu amillərə təbii iqlim, ehtiyatların mövcudluğu, istehsal-iqtisadi imkanlardan istifadə səviyyəsi, bəhrənlər, müharibələr, fəlakətlər, əhalinin məskunlaşması, urbanizasiya, alıcılıq qabiliyyəti və s. aid edilir. Bütün bu amillər müəyyən səviyyədə arzaq təminatına təhlükə törədə bilər. Ona görə də tədbirlərin həyata keçirilməsində kompleks yanaşılması olduqca vacibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə kənd aqrar siyasətin qarşısında bir sıra məqsədlər durur ki, bunlara aşağıdakılardan daxil etmək olar:

1. Fermer təsərrüfatlarının gəlirlərinin məqbul səviyyəsinin təmin olunması;
2. İstehlakçılarla bağlı məqsədlər;

3. Bütövlükdə cəmiyyətlə bağlı məqsədlər.

Yuxarıda vurğulanan məqsədlər içərisində aqrar sektorun ölkənin enerji daşıyıcıları ilə təminatına tövə veriləsi məqsədi istisna olmaqla digər məqsədlər Azərbaycan üçün aktualdır.

Hesab edirəm ki, bu məqsədlərdən çıxış edərək dövlətin aqrar siyasətinin formalaşması üçün ilk növbədə aqrar sektorun inkişaf prioritetləri dəqiqləşdirilməlidir. Fikrimizə, hökumət həm aqrar sektorun mövcud vəziyyətini, həm də özəl bölmənin imkanlarını daqiqlik qiymətləndirməli və bu amilləri nəzərə alaraq aqrar sektorun inkişafına müdaxilə səviyyəsini müəyyən etməlidir.

Dövlət Proqramlarına uyğun olaraq ölkənin bütün regionlarında, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında da ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması sahəsində çox mühüm tədbirlər həyata keçirilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2014-2018-ci illərə dair imzaladığı sayca üçüncü Dövlət Proqramında qeyd edilir ki, muxtar respublika iqtisadiyyatının vacib sahəsi olan kənd təsərrüfatında ardıcıl islahatlar və yeni texnologiyaların tətbiqi davam etdiriləcəkdir. ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə aqrar bölmənin inkişafı istiqamətində bir sıra tədbirlər, o cümlədən:

– daxili bazarın tələbatının yerli istehsal hesabına ödənilməsi səviyyəsini yüksəltmək üçün ərzaq məhsulları istehsalı həcminin artırılması, tələbatdan artıq istehsal edən kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının stimullaşdırılması;

– ərzaq və digər kənd təsərrüfatı malları bazarının qorunması, yerli istehsal və idxal olunan ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə ciddi nəzarətin davam etdirilməsi və s. nəzərdə tutulmuşdur [9, s. 8].

Qeyd edək ki, muxtar respublikada aqrar sektorun inkişafı və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması nəticəsində məhsul istehsalı ildən-ildə artmaqda davam edir, əkin sahələri genişlənir.

Beləliklə məlum olur ki, son 5 ildə (2013-2018) muxtar respublikada əkin sahəsi 1404 hektar artmışdır. Əlbəttə ki, əkin sahələrinin genişləndirilməsi məhsul istehsalının artmasına da öz təsirini göstərmişdir. Belə ki, təkcə 2017-ci ildə muxtar respublikada 93,4 min ton taxıl, 49,0 min ton kartof, 84,7 min ton tərəvəz, 38,3 min ton ərzaq üçün bostan məhsulları, 54,1 min ton meyvə və 15,9 min ton üzüm istehsal edilmişdir.

Heyvandarlıq məhsulları istehsalı da artmaqda davam etmişdir. Muxtar respublikada 2017-ci ildə 26,3 min ton ət, 89,9 min ton süd, 1424 ton bal istehsal edilmişdir ki, bu da əvvəlki illərə nisbətən xeyli çoxdur.

Statistik məlumatların təhlili göstərir ki, son beş ildə muxtar respublikada kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı dəyər ifadəsində 116,3 min manat artmışdır.

Ünümüyyətlə aparılan araşdırmalar göstərir ki, muxtar respublikada kənd təsərrüfatı məhsulları gətirdikcə artır. Təbii ki, bütün bunlar ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. 27 ildir blokada vəziyyətində olan Naxçıvan MR-də bu istiqamətdə görülən işləri yüksək qiymətləndirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının 90-illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki nitqində demişdir: "Naxçıvanda ərzaq təhlükəsizliyi məsələləri, demək olar ki, tam şəkildə öz həllinin tapmışdır. Bu da böyük nailiyyətdir, böyük uğurdur" [4, s. 18].

Gələcək illərdə də əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması kursu davam etdiriləcəkdir.

"Azərbaycan – 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında deyilir ki, "... məqsədyönlü şəkildə iqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsi tədbirləri həyata keçir-

ləcəkdir. ... aqrar sektorun inkişafı və ərzaq təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi, ... prioritet istiqamətlər olacaqdır".

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev İlham. Bakıda BMT-nin ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) Avropa üzrə 28-ci regional konfransındakı nitqi. "Xalq" qəz., 2012, 20 aprel, № 85.
2. Naxçıvan Muxtar Respublikası 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı. 2014, 1 sentyabr, s. 8.
3. "Şərq qapısı" qəz., 2018, 23 yanvar, № 14.
4. "İki sahil" qəz., 2015, 29 dekabr, № 242 (6511), s. 18.
5. Əhmədov N.H. Naxçıvan iqtisadiyyatının prioritetləri: iqtisadi artım, dinamik inkişaf. Bakı: Sabah, 2008, 452 s.

Роя Султанова

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ФАКТОР, ОБУСЛАВЛИВАЮЩИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье исследованы вопросы обеспечения продовольственной продукцией населения Азербайджана и его неотъемлемой части – Нахчыванской Автономной Республики.

В то же время здесь говорится о работе, проделанной Продовольственной и Сельскохозяйственной Организацией ООН (FAO). Анализируются возможности увеличения продовольственной продукции в соответствии с принятой региональной Государственной Программой. Также определяется место и роль Нахчыванской АР в обеспечении продовольственной безопасности страны

Ключевые слова: продовольственная безопасность, Государственные Программы, сельское хозяйство, зерно, картофель, овощи, мясо, молоко, яйца.

Roya Sultanova

FOOD SAFETY AS A FACTOR CONDITIONING THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

The issues for providing of the people of Azerbaijan and its integral part Nakhchivan Autonomous Republic with foodstuffs are investigated in the article.

At the same time, works done by Food and Agriculture Organization (FAO) of UNO deals with. The opportunities for increasing of foodstuffs of regional State Programs accepted in the country are analyzed. Also, the place and role of Nakhchivan AR in providing of food safety of the country is determined.

Keywords: food safety, state programs, agriculture, grain, potato, vegetable, meat, milk, egg.

(İqtisad üzrə elmlər doktoru, professor Nazim Əhmədov tərəfindən tədqiq edilmişdir)